

Корж Валентина Павлівна,

професор кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Криміналістика, найбільш тісно пов'язана з науками кримінального й кримінального процесуального права. Процесуальні норми визначають межі й умови застосування криміналістичних рекомендацій, засобів, прийомів, методів під час досудового розслідування злочинів, дослідження, оцінки та використання доказів у суді. Удосконалення існуючих та розробка нових тактичних прийомів, рекомендацій виникає і як результат реформування кримінального процесуального законодавства. На жаль, політики, можновладці на сучасному етапі розвитку суспільства замість реформування здійснили руйнування кримінального процесуального законодавства. Псевдоновації окремих положень КПК України зруйнували низку інститутів кримінального процесуального права, деформували процесуальний статус слідчого, оперативного працівника, прокурора, судді. Формальна, непродумана, хибна політика можновладців, правове невігластво, кон'юнктура депутатського корпусу призвели до руйнування вітчизняних процесуальних інститутів, традицій, досвіду у сфері кримінального судочинства. Це призвело до юридичних колізій, хаосу та безладдя, неузгодженості у правозастосовній практиці, суттєвого погіршення конституційних прав і свобод людини і громадянина у кримінальному процесі.

Науковий аналіз окремих положень чинного законодавства (за період з 2012–2018 роки) свідчить про здійснення спланованого руйнування функцій прокуратури, системи органів досудового розслідування. Вважаємо, правовим невіглаством законодавця положення, викладені в нормах КПК України, Законі України «Про прокуратуру», про обов'язок слідчого, прокурора реєструвати у ЄРДР заяви без проведення попередньої їх перевірки, розпочинати без відповідного процесуального акту розслідування кримінального правопорушення, тобто діяння не передбаченого Кримінальним кодексом України. За приписом ч.1 ст. 216 КПК України слідчі здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених Законом України «Про кримінальну відповідальність за

кримінальні правопорушення». Такого Закону в Україні не існує. Слідчий, прокурор, суддя порушують вимоги правової аксіоми – «не має злочину і покарання за нього, якщо не має закону». Вони використовують у процесуальних документах термін «кримінальне правопорушення» із посиланням на відповідні статті Кримінального кодексу, незважаючи на те, що у сфері кримінального законодавства аналогія повністю не допустима. За таких підстав обвинувальні вирокі суддів є незаконними, у зв'язку неправильним застосуванням кримінального закону.

Способом вирішення цієї юридичної колізії у правотворчості та правозастосуванні є внесення змін до окремих положень КПК України, в яких вилучити термін «кримінальне правопорушення» та унормувати термін матеріального права – «злочин».

Наукою криміналістикою розроблено рекомендації щодо застосування тактичних прийомів під час допиту підозрюваного, обвинуваченого, які десятки років ефективно використовували слідчі у практичній діяльності. Чинний КПК України не передбачає процесуальний порядок допиту підозрюваного, якому направляється підозра про вчинення злочину. Як свідчить практика, слідчі проводять допит підозрюваного, за його згодою і за участю захисника, за аналогією визначеної процесуальної процедури допиту підозрюваного у попередньому КПК України (1960р.). На наш погляд, доцільно унормувати процесуальний порядок допиту підозрюваного шляхом внесення доповнення до глави 20 «Слідчі (розшукові) дії», де у відповідних статтях передбачити «Допит підозрюваного».

Вивчення та аналіз окремих положень КПК України свідчать про те, що має місце не реформування процесуальної системи, а її – деформування. Так, протягом багатьох років у слідчій практиці ефективно використовувалися криміналістичні рекомендації щодо тактики виїмки. При розслідуванні злочинів економічної спрямованості документи є основним джерелом інформації про злочин, важливим доказом про спосіб злочину, його виконавців, інші обставини. У чинному КПК України не передбачено проведення виїмки як самостійної слідчої (розшукової) дії. Слід відзначити, що за приписом ч. 5 ст. 237 КПК України при проведенні огляду слідчий має право вилучати речі та документи, що мають значення для розслідування. Правові підстави, процесуальний порядок, наслідки огляду і виїмки різні. Чинним законодавством не визначений процесуальний порядок виїмки матеріальних носіїв, оригіналів первинних бухгалтерських та фінансово-господарських документів, комп'ютерної інформації, програм тощо. Це негативно впливає на слідчу практику, значно ускладнює виявлення і розслідування економічних та інших злочинів, призводить до формалізації слідчого огляду і не уможливлює вилучення оригіналів первинних

бухгалтерських документів, або документів, що містять банківську таємницю. У зв'язку з цим, доцільно внести доповнення до глави 20 «Слідчі (розшукові) дії», де у відповідних статтях передбачити «Підстави та порядок проведення виїмки».

Слід зазначити, що реформатори кримінального процесуального законодавства України, зруйнували інститут обвинувачення у кримінальному процесуальному праві. Так, в нормах КПК України, Закону України «Про прокуратуру» викладено, що «прокурор підтримує державне обвинувачення в судовому провадженні щодо кримінального правопорушення», тоді як в КПК України відсутні положення, які визначають правові підстави, процесуальну процедуру пред'явлення особі обвинувачення на досудовому слідстві, роз'яснення прав обвинуваченого та його допит. Необхідно констатувати, що складання обвинувального акта слідчим за погодженням з прокурором або прокурором відповідно до ст. 291 КПК України без пред'явлення особі обвинувачення та без визнання її обвинуваченою у вчиненні злочину є не тільки порушенням прав обвинуваченого у кримінальному процесі, але й дискредитацією інституту обвинувачення у кримінальному процесі, руйнуванням функції державного обвинувачення в суді.

У криміналістичній літературі зазначено, що обвинувачення і тактика його здійснення беруть свій початок із досудового слідства. Версія обвинувачення та її доказове і криміналістичне обґрунтування офіційно закріплюються у обвинувальному висновку й в такому вигляді подаються до суду. Вважаємо, що у кримінальному судочинстві і прокурорській практиці мають місце юридичні колізії, коли норми КПК України зобов'язують прокурора в суді підтримувати обвинувачення, змінювати його (ст. 338 КПК України), висувати додаткове (ст. 339 КПК України), відмовляється від обвинувачення (ст. 340 КПК України), яке не було сформульовано на досудовому слідстві і не пред'явлено особі. У своїй практичній діяльності прокурор вимушений у судовому засіданні в якості обвинувачення використовувати повідомлення про підозру, яке було вручено особі на досудовому слідстві. На наш погляд, ці суттєві прогалини у чинному КПК України унеможливають реалізацію основних принципів кримінального процесу: верховенства права, законності, презумпції невинуватості, погіршують правовий захист обвинуваченого, руйнують інститути кримінального процесуального права. У зв'язку з цим, чинний КПК України необхідно доповнити «Главою 22-а» у якій унормувати правові підстави висування публічного і приватно-публічного обвинувачення, процесуальну процедуру притягнення особи як обвинуваченого та допит обвинуваченого.